

OD KNIHY KE KNIHTISKU

LIBUŠE HRABOVÁ

Abstrakt: Vynález knihy psané na pergamenu, zpevněné a chráněné vazbou, znamenal převrat v šíření a uchovávání informací. Brzy vytlačil všechny předchozí psací látky a způsoby záznamů. Kniha a její vazba plnila rovnovážně úlohu šíření i uchování informací.

Ve středověku knihy zhotovovaly klášterní dílny, později i komerční podniky. Vazba knihy umožnila snadné a dlouhodobé skladování rukopisů. Knihovny vznikaly v kláštorech, u panovnických dvorů i biskupských škol, některé z nich se zachovaly dodnes (jako příklad uvedeny Staatsbibliothek Bamberg, Kapitulní knihovna Olomouc, knihovna kartuziánského kláštera Dolany dnes ve VKOL). Původní vazba středověkých knih se však často nezachovala a byla nahrazena převazbou.

Bouřlivé reformační období zvýšilo potřebu informací, pergamenové rukopisné knihy nahradily knihy tištěné na papíře. Od počátku novověku stále přibývá publikací určených jen ke krátkodobému šíření aktuálních informací. Vázaná kniha však stále plní svou funkci.

Klíčová slova: Vynález knihy, šíření informací, uchovávání informací, knihtisk.

Málokdo si uvědomuje, že vynález knihy byl velkým převratem ve vývoji informačních technik, významným, ale stále ještě nedoceněným. Je pravda, že začátky knihy nelze spojovat s žádným určitým rokem, ani se jménem vynálezce, ani s prvním novým způsobem publikovaným dílem jako vynález knihtisku. Kniha se objevila někdy v prvních staletích naší éry, když se jako psací látka začal hojněji používat pergamen – složitými procesy opracovaná zvířecí kůže, většinou kůže ovčích, kozích nebo telecích. Pergamen byl již delší dobu znám, ale pracnost jeho výroby bránila jeho obecnějšímu využití. Nová psací látka poskytovala však mnoho výhod proti dosavadním způsobům záznamů informací: z kůží vyřezané listy bylo možno skládat, řezat a dokonce sešít, psát na ně barvou místo rytí nebo vtačování písma, u lépe opracovaného pergamenu dokonce psát po obou stranách. Daleko snáze bylo možno přenášet složené a ořezané pergamenové listy než dřevěné tabulky potažené voskem nebo dokonce vypalované tabulky hliněné či dřevěné a kamenné desky, což vše se užívalo do té doby jako psací látky po mnoho staletí. Proti lámavému papyru, vyráběnému s rostlinných listů, byl pergamen ohebnější a trvanlivější.

Ve svazku pergamenových listů bylo možno zaznamenat několikanásobně rozsáhlejší text než na tabulkách a potřebná informace se našla daleko snáze než na dlouhých svinutých pásech papyru. Ještě jednu velkou výhodu měly pergamenové svazky: bylo je možno lépe převážet a lépe uskladnit než papyrové svitky. K trvanlivosti a dlouhodobému uskladnění napomohlo, že byly vkládány do pevných dřevěných desek, potahovaných a spojovaných kůží, pergamenem nebo textiliemi. Tak vznikla knižní vazba, kterou byly texty na pergamenu dokonale chráněny.

Vázané knihy postupně naplňovaly regály středověkých knihoven, z nichž některé se zachovaly dodnes, protože měly to neuvěřitelné štěstí, že je v uplynulém půldruhém tisíciletí, plném krutých válek a katastrof, nikdo nevypálil, nevykradl, nevyvlastnil, nerozprodal ani nevybombardoval.

Nejstarší knihovny vznikaly převážně v kláštorech. Mniši tam psali a opisovali v písařských dílnách nově vznikající i staré knihy. Byly to především knihy užívané při církevních obřadech,

modlitební knihy i teologické traktáty, ale – což možná není v obecném povědomí – opisovali také mnoho starověkých děl psaných na papyrech, které se rozpadaly. Kdyby nebylo píle klášterních opisovačů, věděli bychom o antické společnosti, jejích dějinách a kultuře jen nepatrný zlomek toho, co víme dnes. Kláštery měly nejen skriptoria, tj. písářské dílny, ale i vlastní výroby pergamentu i vlastní dílny knihvazačské. Časem se knihovny začaly vytvářet i v sídlech biskupů, převážně pro potřeby biskupských škol. Tyto školy připravovaly své žáky pro různé církevní i světské úřady, a proto, aby si osvojili dokonale latinský jazyk, vedly je ke studiu antických autorů, i když šlo o autory „pohanské“. Proto středověcí klerikové znali ze starověkých řeckých a latinských spisů víc, než si myslíme.

Teprve v 8. století začali knihy shromažďovat i panovníci. Francký král a první středověký císař římský Karel Veliký a podobně také jeho syn Ludvík a vnuk, západofrancký král, Karel Holý, povolávali ke svému dvoru učence, kteří přinášeli i psali knihy s různou, ne pouze náboženskou tematikou. Osudy nejstarších dvorských knihoven v 8. až 10. století jsou složité. Například nic se u nás nezachovalo z knih, které, jak o tom svědčí životopisy Konstantina a Metoděje, přinesli tito věrozvěstové na Velehrad. Maďarští nájedníci neměli ke knihám úctu, bavorští biskupové pokládali staroslověnské knihy za kacířské. Pokud se zachovaly opisy staroslověnských knih, bylo to na Balkáně, kam je odnesli Metodějovi žáci vyhnaní z Moravy. Na území dnešní Francie a Německa zase vypalovali biskupská sídla i kláštery a s nimi knihovny normanští Vikingové. Teprve na konci 10. a počátku 11. století začala zřetelná, i když jen zčásti trvalá změna.

V 10. století se jen pomalu napravovaly důsledky katastrof, způsobených nájedzy kočovníků a námořních loupežníků. Zaniklé říše nahrazovaly nové státy, které měly před sebou perspektivu tisícileté existence. Noví panovníci zpočátku viděli svůj úkol hlavně v budování a obraně svých království a knížectví. Mezitím nájedzy málo postižená Itálie se opírala dále o tradice antické kultury a pokračovala v rozvoji knižní produkce. Výroba knih nebyla už jen záležitostí klášterů, ale působily tam i komerční výroby pergamentu, písářské dílny a knižní obchod. Nový pohled na význam kulturní tradice našli němečtí králové ve druhé polovině 10. století, potom co Oto I. postupně připojil Itálii ke své říši a získal roku 962 v Římě císařskou korunu. Chtěl se vyrovnat byzantským císařům, přímým dědicům antických císařů římských. Císařové saské dynastie opět zvali ke dvoru učené muže a vytvářeli dvorské knihovny.

Jednou z těch, které se zachovaly až dodnes, je knihovna v Bamberku, starém městě asi 80 km západně od Chebu. Na základech staršího hradu uprostřed hlubokých pohraničních lesů budoval poslední císař saské dynastie Jindřich II. (panování 1002–1024) nové kulturní centrum své říše: nové biskupství s nádhernou katedrálou, kde byl také později pochován, se školou, pro niž opatřil nejlepší učitele, a s knihovnou, do které soustředil zbytky knihovny východofranckých králů z Řezna i knihovnu svého předchůdce Oty III. z Magdeburku. Sám do ní věnoval mnoho knih, které kupoval v Itálii, nebo dostával jako dary. Tato činnost poněkud mění náš pohled na císaře Jindřicha II., kterého známe z učebnic jen v souvislosti s jeho válkami s polským králem Boleslavem Chrabrým. Oba císařové, Oto III. a Jindřich II., měli v Itálii své agenty, kteří jim knihy zaopatřovali. O tom svědčí přípisky v knihách bamberské knihovny, např. seznam jedenácti knih označený „Toto jsou knihy císaře Oty III., které našel v Piacenze pro sebe připravené“.¹ Jindřich dovezl z Itálie a věnoval bamberské knihovně tehdy zcela unikátní novinku – latinský překlad řeckého románu o Alexandrovi Velikém. Je to

1 Soubor lékařských spisů z 9. století v Staatsbibliothek Bamberg, sign. Msc. Med.1, přípisek biskupa Lea de Vercelli, důvěrníka Oty III. a Jindřicha II. v Itálii.

nejstarší zachovaný opis tohoto překladu, vyhotovený pro Jindřicha II. ve skriptoriu vévody Jana z Kalábrie.²

Pokud však jde o otázku vazeb knih shromážděných Jindřichem II. v bamberské knihovně, bude se jevit zklamáním v souvislosti s tématem tohoto sborníku skutečnost, že původní vazby uchoval jen nepatrný zlomek jejího rukopisného fondu. Naprostá většina knih byla nově převázána ve 14. až 18. století. Tyto vazby nerespektovaly původní podobu knihy. K ní někdy přihlédly, pokud to bylo možné, vazby moderní. Převazby, dokonce vícere převazby některých knih, svědčí o opotřebování knih, které byly užívány žáky a učiteli školy, ale také se půjčovaly bývalým žákům a dalším zájemcům mimo knihovnu, o čemž se dovídáme i z korespondence a jiných pramenů. Do převazeb pak byly někdy vkládány části starých pergamenů z poškozených knih. Při dalších převazbách se mnohdy našly významné části starších spisů, pokládaných dlouho za ztracené. Například v bamberských převazbách bylo postupně nalezeno okolo šedesáti zlomků rukopisu čtvrté knihy historického díla římského historika Tita Livie *Ab urbe condita*, která tak mohla být částečně rekonstruována. Tento text pokládaný za ztracený pocházel z rukopisů získaných Otou III. v Piacenze.³

Jiný okruh knih a jejich vazeb získával Jindřich II. z klášterů v Seonu, Reichenau a dalších. Byly to převážně liturgické knihy, které pak věnoval bamberským kostelům i jiným církevním institucím. Tyto knihy byly vybaveny nádhernými vazbami, které se namnoze uchovaly, protože takové knihy se ukládaly v dómských a klášterních pokladnicích a užívaly se v chrámech jen při výjimečných slavnostech. Některé z nich byly zdobeny zlatem, drahokamy a starožitnými řezbami ze slonoviny, jako např. kniha perikop a evangeliář, které věnoval císař bamberskému dómu (dnes jsou v Mnichově), nebo vázány do rudého drahocenného hedvábného sametu s motivy ptáků.⁴ Takovými dary církevním institucím jistě projevoval Jindřich svou zbožnost, ale zároveň to byl i nástroj diplomacie, protože drahocenné dary zavazovaly obdarované k věrnosti císaři.

I v Olomouci vznikla středověká knihovna, a to jen o 125 let později než knihovna bamberská. Na rozdíl od ní to nebyla knihovna panovníkova, nýbrž knihovna biskupská, nevznikala také koupěmi a koncentrací starších knihoven, nýbrž její nejstarší knižní soubor byl v Olomouci vyhotoven. Zásahu o jeho vznik měl slavný olomoucký biskup Jindřich Zdík (působení 1126–1150). Byl to neobyčejně vzdělaný muž, i když se neví, na které z tehdejších prestižních škol studoval. Soudí se o něm, že byl synem pražského kanovníka Kosmy, autora velké latinsky psané *České kroniky* (*Chronica Boemorum*), a jeho manželky Božetěchy. Ještě před počátkem působení v Olomouci podnikl Zdík cestu do Palestiny, odkud přivezl do Olomouce jako relikvii částku dřeva Kristova kříže, ale také z tamních klášterů zkušenosti s literaturou a s organizací práce na zhotovování písemností – listin i knih. Přivedl do Olomouce, nebo našel mezi olomouckými kleriky muže znalé písma, jak listinného, tak knižního, a vytvořil s nimi písařskou dílnu – skriptorium. Jeho činnost v tomto směru zhodnotil již v roce 1960 Miroslav Flodr.⁵ Dokázal souvislost mezi rukopisy písařů Zdíkových listin a rukopisy v devíti knihách, které se – vytvořeny ve skriptoriu – zachovaly v knihovně olomoucké kapituly.⁶

2 Staatsbibliothek Bamberg, sign. Msc.Hist. 3.

3 Staatsbibliothek Bamberg, sign. Msc.Class. 352, srov. *Kaiser Heinrich II. 1002–1024. Katalog zur Bayerischen Landesausstellung 2002*. Augsburg: Haus der Bayerischen Geschichte, 2002.

4 Staatsbibliothek Bamberg, sign. Msc.Bibl. 95.

5 FLODR, M. *Skriptorium olomoucké: k počátkům písařské tvorby v českých zemích*. Praha: SPN, 1960.

6 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, Knihovna olomoucké kapituly, sign. CO 24, CO 93, CO 98 I a II, CO 135, CO 292, CO 322, zlomky rukopisů jsou pak ve dvou knihách sign. CO 408 a 469.

Bohužel u žádné z těchto knih se podle sdělení Mgr. Štěpána Kohouta z pobočky Zemského archivu v Olomouci nezjistila původní vazba. Jejich vazby jsou pozdější, nejstarší pak jsou vazby gotické. Jediná z knih Zdíkova skriptoria, u níž se zachovala z původní vazby alespoň přední deska, byla uloupena Švédy za Třicetileté války a je dnes pro své ilustrace vzácným pokladem Královské knihovny ve Stockholmu.⁷ Naštěstí se podařilo docentu Janu Bistrůckému z katedry historie FF UP v Olomouci získat dokonalé fotografie tohoto rukopisu i jeho vazby a mohl tak *Olomoucké horologium* zpracovat. Fotografie i s doprovodným odborným textem v češtině a němčině vyšly jako monografie v roce 2011.⁸ V knize najdete vyobrazení přední desky *Horologia* – jediné v Olomouci vyrobené knižní vazby z poloviny 12. století,⁹ která se zachovala.

Informace uložené v knihách olomouckých rukopisů 12. století byly určeny pro potřebu biskupa a kapituly. Zčásti to byly jakési příručky, napomáhající tomu, co by mohlo být nazváno provozem chrámu, kapituly i biskupského úřadu. Takové příručky obsahovala i kniha nazývaná *Horologium*: kalendář pro jednotlivé měsíce s nekrologiem, podle něhož se sloužily mše za mrtvé, liturgické pokyny i s pokyny pro hudební formy obřadů apod. Takové knihy nebyly zřejmě půjčovány navenek. Některé knihy zhotovené ve skriptoriu daroval Zdik jiným církevním institucím, jako např. opis díla sv. Augustina *De civitate Dei*, vyzdobený stejným malířem jako *Horologium*, který daroval Strahovskému klášteru.¹⁰ Takové dary nebyly zamýšleny jako šíření informací, utužovaly jen dobré vztahy.

Zcela jinak než ve 12. století se pohlíželo na knihy od konce 14. století a později. Byla to doba, v níž se stále intenzivněji ozývala kritika současné církve, a v důsledku toho se probudil v relativně širokých vrstvách středověké společnosti hlad po informacích. Kritici zlořádů v církvi, stejně jako obháji dosavadních zřízení hájených papežským stolicem, nevyužívali k šíření svých názorů pouze slovních projevů, nýbrž intenzivně je publikovali písemně. Snazší publikaci napomáhala nová, levnější a dostupnější psací látka – papír. Je až s podivem, jak rychle se chopila publikační aktivity prostřednictvím knih ta konzervativnější složka – kritici kritiků církve.

Svědčí nám o tom poměrně rozsáhlý fond knih, dnes uložený ve Vědecké knihovně v Olomouci, který pochází z kláštera jednoho z nejpřísnějších a také vůči novým myšlenkovým proudům velmi nepřátelských mnišských řádů, řádu kartuziánů. Jejich klášter byl vybudován nad vsí Dolany u Olomouce roku 1390. Stal se brzy střediskem Husových odpůrců. Stanislav ze Znojma již před rokem 1414 vyhrožoval Janu Husovi velmi hrubým způsobem upálením.¹¹ Klášter se stal jakousi informační centrálou, do níž se zasílaly aktuální spisy stoupců církevní reformy. Vkládaly se šikmými okénky do cel, kde kartuziánští mniši spisovali polemické texty proti nim. Na příklad v jednom z dolanských kodexů je opsán text protestu české šlechty proti upálení Husovu i se jmény těch, kdo list zpečetili, a k němu je připojena jeho kritika. Stejně tak je spojen husitský výklad čtyř pražských artikulů a polemika proti němu.¹² Ve snaze nabídnout čtenáři spolu s kritikou i kritizovaný text, což se bohužel většinou nedělavá, mělo snad získat čtenáře projevem jakési objektivity.

7 Sveriges Nationalbibliotek, Stockholm sign. Theol. Mss. A 144.

8 BISTRŮCKÝ, J. – ČERVENKA, S. *Olomoucké Horologium: kolektář biskupa Jindřicha Zdíka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-802-4424-460. Vydání této monografie se docent Bistrůcký už bohužel nedožil.

9 BISTRŮCKÝ – ČERVENKA, *Olomoucké Horologium...*, s. 66–69.

10 Dnes uložen v knihovně kapituly v archivu pražského hradu (sign. G XXXI).

11 VKOL, sign. M II 91/3-8.

12 Tamtéž, sign. M II 91/5.

Knihy z dolanské kartouzy se půjčovaly zájemcům v širokém okolí. Vazba knih dolanských kartuziánů je nápadná na první pohled: desky pokrývá hladká černá kůže bez jakýchkoliv ozdob, hřbet je bílý s označením knihy. Vyjadřovalo se tím asi asketické smýšlení řádu, ale zároveň jednotná a zvláštní vazba dolanských knih měla zabránit jejich zcizení.

Dolanský klášter byl v roce 1423 dobyt husity. Mniši včas uprchli i s knihami do Olomouce. Klášter olomouckých kartuziánů byl pak zrušen Josefem II. a knihy odevzdány tehdejší olomoucké univerzitní knihovně. Tak se dostaly později do fondu rukopisů VKOL.¹³

Hlad po informacích se v reformačním období 15. a 16. století stále stupňoval. Vedl k tomu, že se v polovině 15. století dovršil vývoj knihtisku vytvořením systému, který umožňoval užívat samostatné štočky s písmeny, které bylo možno rozebírat, roztřídit a opět z nich skládat nové stránky. Tisk přinesl mechanické rozmnožování textů a rychlé šíření informací. V této revoluční proměně způsobu šíření informací už neměly úlohu kláštery, nýbrž svobodní podnikatelé, pracující na komerčním základě: vlastníci manufaktur na výrobu papíru, tiskaři, vydavatelské podniky, knihkupci i knihvazači. Bouřlivý rozvoj knihtisku během prvních padesáti let po tisku Gutenbergovy Bible nestačil však uspokojit všechny zájemce. Stále se ještě opisovaly knihy, většinou pro soukromou potřebu. Například v knize pocházející z Lito-měřic, která je uložena ve VKOL,¹⁴ je možno najít celý soubor aktuálních spisů, opsaných jednou rukou anonymním pisatelem v letech 1476–80, tedy v době, kdy už tisk existoval. Do svého souboru si jeho držitel opsal mimo jiné i celé *České dějiny* Eneáše Sylvia Piccolominiho (s přípisem: „Lhář veliký, ačť byl i papežem potom“) z jejich prvního vydání tiskem z roku 1475,¹⁵ ale tištěný spis měl zřejmě jen zapůjčen a nemohl si jej ponechat.

V rukopise byly a dlouho ještě zůstávaly i jiné spisy, zvláště takové, které zahaloval závoj „tajných věd“, jako soubor rukopisů věnovaných předchůdkyni přírodních věd nazývané „přírodní magií“, který je uložen ve VKOL.¹⁶ Čtyři spisy v něm spojené vazbou do jedné knihy byly vydány tiskem až ve 12. století. Z nich tři spisy byly přeloženy do latiny ve 13. století ve Španělsku a v Itálii z arabštiny a řečtiny, čtvrtý rukopis je spis francouzského autora, humanisty Jeana Jacquese Lefévra z let 1492–84. Ten dokonce nese název *De magia naturali* a je jediným zachovaným textem tohoto Lefévrova díla. Jak se dostal tento komplex spisů z tak vzdálených míst a vzdálených dob do olomoucké knihovny? O tom nesvědčí žádný psaný záznam. Jedinou informaci podává kniha sama, jejíž podoba nabízí mnohostrannou výpověď.

Dokládá především, že nejde o originální rukopisy z dalekých zemí a dávných časů, nýbrž o opisy, které byly psány třemi různými písaři, podle písma mezi koncem 15. století a rokem 1536, který je uveden na konci posledního rukopisu. Přes časový rozdíl mezi nejstarším a nejmladším rukopisem byly všechny opsány na jednom místě, a to ve slezském hlavním městě Vratislavi. Papír všech čtyř rukopisů podle vodoznaků pochází totiž z papíren ve Vratislavi a jejím okolí. Stejně tak i papír na předsádce knihy, na němž je výrazný filigrán dvojitého „W“ s korunkou patřící nejvýznamnější vratislavské papírně.

13 Historii dolanského kláštera a jeho knih ve VKOL shrnul ve své nepublikované diplomové práci z roku 1999 brněnský historik PhDr. Tomáš ČERNUŠÁK, PhD. Srov. též: HLAVÁČEK, I. *Poznámky ke knihovně kartuziánů v Dolanech v době předhusitské*. Studie o rukopisech 28(1991), s. 3–11; NECHUTOVÁ, J. *Štěpán z Dolan, moravský odpůrce M. Jana Husa a bojovník proti husitům*. Echo latina 1(1994), s. 2–7; BURIAN, V. *Zpráva o výzkumu husitského opevnění Kartouzka v Dolanech 1962–1975*. Olomouc, 1975.

14 VKOL, sign. M I 159.

15 HEJNIC, J. K rukopisu Aeneae Sylvia Historia Bohemica Státní vědecké knihovny v Olomouci (M I 159). In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*. Olomouc, 1993, s. 30–31.

16 VKOL, sign. M I 119.

Doklad o vratislavském původu souboru přináší i vazba knihy. Nese výrazné rysy práce vratislavského knihvazače, který označoval své vazby drobným monogramem „H. B.“. Profesorka knihovědy na vratislavské univerzitě Marta Burbianka zjistila, že knihvazač „H. B.“ vázal mnohé knihy, které se dnes nacházejí ve vratislavských knihovnách a archivech, pro vratislavské městské úřady i soukromníky. Popsala nejen charakteristickou podobu jeho vazeb, ale také podepřela jejich původ zjištěním, že v záznamech vratislavské městské správy je uváděn jeden ze dvou vratislavských knihvazačů jménem Hans Buchbinder.¹⁷ Označení povolání se stalo jeho příjmením.

Pro Hanse Buchbindra jsou typické kožené vazby s rámečky, do nichž jsou vloženy nebo které provázejí medailonky s hlavičkami starořeckých bojovníků v helmách a panovníků – císaře Karla V. a jeho bratra českého krále Ferdinanda I. – podle známých obrazů. Někdy pak jsou panovníci zobrazeni figurami polopostav v soudobých oblecích s klobouky. Typické jsou také sponky, jichž knihvazač „H. B.“ užíval, a datum vazby, které se objevuje ve vrchní, nebo spodní části rámečku. Všechny uvedené znaky nacházíme také u vazby olomouckého souboru M I 119. Vazba olomoucké knihy je v detailech shodná nebo velmi podobná vazbě Hanse Buchbindra u vratislavského exempláře díla Agrippy z Nettesheimu: *De occulta philosophia*¹⁸ datované pod rámečkem dole rokem 1537, tedy jen o rok později, než je datum na vazbě knihy olomoucké. Monogram „H. B.“ však na žádné z těchto dvou knih není.

Uvedené knihy z oboru „tajných věd“ vázal „H. B.“ pro stejného objednatele. Obě knihy mají na přední desce v rámečku symbol, podobající se „W“ s korunkou, které bylo jedním ze znaků Vratislavi, ale nemá s ním nic společného. Je to podoba petlice nebo starodávného klíče, velmi starý polský znak zvaný „abdank“, k němuž patřilo mnoho šlechtických rodů. Pod vládou Ferdinanda I., jehož obraz je na vazbě, žil však jediný rod erbu „abdank“, a to ve Slezsku a na Moravě.¹⁹ Jako měšťané vratislavští se nazývali Jenkwicové, jako šlechtici, majitelé panství ve Slezsku a velitelé vojsk českých králů se nazývali Posádovští.²⁰ Z vratislavských Jenkwiců mohl být objednatelem vazby Ambrož, člen městské rady, který byl ve styku s humanisty, spíše však to byl jeho mladší bratr Mikuláš, který studoval na několika univerzitách v Itálii. Ten zemřel v červnu 1537.²¹ Jeho knihy se pak mohly dostat někomu z příbuzných. Mikuláš byl ve službách Ludvíka Jagellonského, stejně tak i Kašpar z moravské větve Posádovských. Syn tohoto Kašpara, Wladik Kašpar, měl dům na náměstí v Hranicích. Na fasádě jeho domu byl vyobrazen černý rytíř se znakem „abdank“ na prsou. Kašpar Posádovský zemřel roku 1542 v Hranicích, kde byl také pochován.

Dědictví moravských příbuzných je ovšem jen jednou z možností, jak se mohla kniha dostat z Vratislavi na Moravu, a je pouhou hypotézou. Vazba Hanse Buchbindera jako historický pramen dokazuje jednoznačně pouze vratislavský původ knihy dnes uložené ve VKOL, její vlastnictví v rodě Jenkwiců-Posádovských a zájem některého příslušníka onoho rodu o přírodní magii.

Vazby a převazby knih zachránily pro budoucí pokolení obrovské množství středověkých rukopisů. V nich stále nacházíme nové a nové poznatky o životě i myšlení našich předků,

17 BURBIANKA, M. *Dwaj introligatorzy wrocławscy z pierwszej połowy XVI wieku*. Poznań, 1952;

táž: *Studia nad opravami wrocławskimi doby odrodzenia*. Wrocław, 1955.

18 Biblioteka uniwersytecka Wrocław, sign. 2 V 6.

19 PAPROCKÝ Z HLOHOL, B. *Zrcadlo slavného markrabství moravského*. Olomutii, 1593, fol. 352–353.

20 POSADOWSKI-WEHNER, A. *Die Schlesischen Habdanks. Ein Beitrag zur Urgeschichte der Grafen Posadowski-Wehner, Freiherren von Postelwitz*. München, 1926.

21 PAPROCKÝ, *Zrcadlo...*, fol. 353.

nejen ve středověku, ale prostřednictvím středověkých opisů a překladů i v dávnějších obdobích. Vázané knihy chránily a chrání dodnes informace z dlouhé řady staletí. V období knihtisku se zdálo, že tuto úlohu knižních vazeb učiní velké náklady tiskem vydávaných knih zbytečnou – z velkých nákladů se přece všechny exempláře neztratí. Ukázalo se však, že to byla mylná domněnka. I některé tištěné knihy se zachovaly jen v jednom dvou exemplářích nebo vůbec zmizely.

Je tu ještě jedna skutečnost. Hlad po informacích přinesl brzy po vzniku knihtisku nový typ písemností, tiskoviny, které byly určeny jen pro okamžitou spotřebu, totiž neperiodické a periodické noviny. Jejich drobné lístky, přinášející legálně i nelegálně aktuální informace, mizely často beze stopy a jen více méně náhodou byly svázány a uchovány. S pozdějším bouřlivým růstem periodik a dalších forem publikací určených pouze k okamžitému šíření informací se narušila rovnováha mezi funkcí sdělovací a uchovávací, kterou přinesla kniha a její vazba. Kdyby jeden z těchto úkolů zatlačil druhý, bylo by to lidskému poznání jen na škodu. Musíme doufat, že kniha svou pozici obhájí i v dalších staletích.

FROM BOOKS TO BOOK-PRINTING

Summary: The invention of the book written on parchment, reinforced and protected by a binding entailed a turning point in keeping information. Very soon this new medium replaced all other writing material and means of recording. The book and its binding fulfilled simultaneously the role of keeping and spreading information. The binding, then, enabled long-lasting keeping of manuscripts. The books were produced in monasteries, at royal courts and episcopal schools; some of the oldest ones were preserved up to the present. The original binding of medieval books was, however, often lost.

The troubled times of the Reformation raised the need for information, the parchment manuscripts were replaced by books printed on paper. Since the start of the modern era more and more material is printed for only short and temporary transmission of current information. Bound books, however, still fulfil their purpose.

Keywords: Book, invention of a book, spreading information, storing information, book-printing.

prof. PhDr. Libuše Hrabová, CSc. (*1928)

Studovala dějepis, češtinu a lužickou srbštinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a svá studia dokončila v roce 1951 na Univerzitě Palackého v Olomouci. Zabývá se problematikou dějin Pobaltských Slovanů, zaalpskou renesancí a kulturou v souvislosti s bádáním na starých tiscích ve fondech (S)VKOL, historiografií a osobou a tvorbou Františka Palackého.